

Türü : Araştırma Makalesi
Konusu : Sosyal Bilimler
Gönderilme Tarihi : 2 Temmuz 2022
Kabul Tarihi : 22 Temmuz 2022

III. SELİM DÖNEMİ KAPTAN PAŞALIK MÜESSESESİ VE KAPTAN PAŞALARI

Sultan III. Selim Period Kaptan Paşalık Institution And Kaptan Pashas

*

Kadriye KARA
(ORCID: 0000-0001-7949-977X)

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kara, Kadriye, “III. Selim Dönemi Kaptan Paşalık Müessesesi Ve Kaptan Paşaları”, *BENĞİ: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5 (2022), Sayı: 2, ss. 191-213.

Apa: Kara, K. (2022). “III. Selim Dönemi Kaptan Paşalık Müessesesi Ve Kaptan Paşaları”. *BENĞİ: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5 (2022), Sayı: 2, ss. 191-213.

Özet

İlk kurulduğu yıllarda kara beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti zamanla sınırlarını genişletmiş, denizlere açılmıştı. Bu gelişmeler beraberinde Kaptan Paşalık makamının doğmasına da sebep olmuştu. II. Beyazıt'ın Kemal Reisi bünyesini alması ve beraberinde gerçekleştirilen deniz seferleriyle “büyük Türk Donanma kaptanları çağı” başlamış oluyordu. Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar Kaptan Paşalık ayrı bir memuriyet değildi. Ancak her alanda olduğu gibi denizcilikte de zirve Bu dönemde olmuş. Bahriye teşkilatının başında yer alan Kaptan Paşa Kaptan-ı Derya olarak XVI. yüzyıldan itibaren anılmaya başlamıştı. Duraklama ve gerileme dönemleriyle Osmanlı Devleti'nde giderek her alanda bozulmaların olması deniz ve donanma gücününde zayıflaması devletin içinde bulunduğu ekonomik buhranlar neticesinde Osmanlı padişahları Bahriye teşkilatında ve Kaptan Paşalık müessesesinde önemli ıslahat çalışmalarında bulunmuşlardır. Bu padişahlardan biri de III. Selim'dir. III. Selim'in ıslahat çalışmaları tersane ve donanma üzerinde yoğunlaşmış, bu sebeple ilk iş olarak Kaptan-ı deryalık makamına Küçük

* Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

Hüseyin Paşayı getirmişti. III. Selim döneminde denizcilikle ilgili ilerlemelerin başını Küçük Hüseyin Paşa çekmekteydi. III.Selim yaptığı ıslahatlarla modern Osmanlı donanmasının öncüsü kabul edilmişti. Çalışmamıza konu olan III. Selim dönemi donanması ve Kaptan Paşalık müessesesine ileriki sayfalarda daha ayrıntılı yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Donanma, Kapudan Paşa, Kaptan-ı Derya, Osmanlı, III. Selim.

Abstract

The Ottoman Empire, which was established as a land principality in the first years of its establishment, expanded its borders over time and sailed to the seas. These developments also led to the birth of the position of Captain Pasha. II. The "age of the great Turkish Navy captains" was beginning with Beyazid's incorporation of the Kemal Reisi and the sea expeditions carried out with him. Until the reign of Suleiman the Magnificent, Kaptanpaşa was not a separate civil service. However, as in every field, the peak in maritime was also in this period. Captain Pasha, who was at the head of the navy, was appointed as Kaptan-ı Derya in the XVI. century began to be mentioned. With periods of stagnation and regression, deterioration in all areas in the Ottoman Empire, weakening of the sea and navy power, and economic depressions in the state, the Ottoman Sultans carried out important reforms in the Naval Organization and the Captain Pasha Office. One of these Sultans was III. It is Selim. III. Selim's reform efforts focused on the shipyard and the navy, so he brought Küçük Hüseyin Pasha to the post of captain of the sea as the first job. III. During the reign of Selim, Küçük Hüseyin Pasha was leading the progress in maritime affairs. Selim III was accepted as the pioneer of the modern Ottoman navy with his reforms. The subject of our study, III. The Selim period navy and the establishment of Captain Pasha will be covered in more detail in the following pages.

Key Words: Captain Pasha, Captain-i Deya, Navy, Ottoman, III. Selim.

1. Giriş

Tarih, devletlerin dünya hakimiyeti kurmada, deniz faaliyetlerinin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Osmanlıyı üç kıtaya hâkim olmaya yönelten nedenlerden birisi de deniz ticaret yollarına hakim olma düşüncesi olduğu ve bu uğurda askeri denizciliğin yanı sıra sivil denizciliğe de büyük önem verilmiştir. Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Tuna

boylarındaki Osmanlı denizcilik faaliyetleri de Osmanlının denizciliğe verdiği önemin kanıtıdır.⁷ 1789 yılında III. Selim tahta geçtiğinde XVIII. yüzyılda maruz kaldığı bütün yenilgelere rağmen Osmanlı Devleti halen Avrupa'nın en büyük devletlerinden biriydi. Balkan yarım adasının Tuna Nehrinin güneyinde kalan kısım, Anadolu ve Iraktan Kuzey Afrika'ya kadar Arap dünyasının tamamını içine almaktaydı. Bununla birlikte çoğu yenilgilerle biten savaşlar, iç karışıklıklar, olumsuzluklarla devlet karşı karşıyaydı. Halk bu kötü durumdan III. Selim gibi genç, kültürlü ve yenilik fikirleri taşıyan bir sultan sayesinde kurtarabileceği inancı mevcuttu. Devletin kötü durumunda III. Selim büyük bir hizmet aşkıyla tahta çıktı.⁸ Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılar donanmaya da yansımış, Çeşme faciasından sonra donanmanın ıslahı için birtakım gayretler sarf edilmişti. Fakat tersane ve donanmanın tanzimi ve ıslahı bir plan dâhilinde ele alınıp geliştirilmemiş veya devlet bu konuda belirli ve kesin bir politika takip etme fırsatı bulamamıştır. Tersane ve donanmanın tanzim ve ıslahı planlı bir şekilde devlet politikası haline ancak III. Selim tahta geçtikten sonra girmiştir.⁹ III. Selim'e takdim edilen layihalarda da en çok tersane ve donanma ile ilgili ıslahat çalışmaları üzerinde duruyordu. Donanmayı ve tersaneyi en iyi İngiliz ve Fransız örneklerine göre yabancı uzmanlarında yardımıyla Avrupa ayarında ıslah etti. Bu nedenle modern Osmanlı denizciliğinin banisi olarak şöhret kazanmıştı.¹⁰

Çalışmamıza Osmanlının denizcilik faaliyetlerinden başlayıp III. Selim dönemi donanması, bahriyede yapılan ıslahat çalışmaları ve Osmanlı devlet teşkilatında beş yüz seneyi aşan bir maziye sahip olan Kaptan Paşalık müessesesinin oluşması, modernizm çabaları ve kaldırılması gibi konular anlatılacaktır.

2. III. Selim'in Saltanatı

Osmanlı İmparatorluğunda I. Mahmud ve III. Osman dönemlerinden itibaren yaklaşık kırk yıl boyunca erkek şehzade doğmamış ve bu durum artık yerini endişeye bırakmıştı. Uzun bir süre erkek çocuğun doğmamış olması imparatorluğun da istikbalini tehlikeye düşürmüş oluyordu.

⁷ Ünal Özdemir, "Tarihte Türk Denizcilik Faaliyetleri ve Günümüz Limanlarının Gelişim Sürecine Etkisinin İncelenmesi", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, 2015, s. 422.

⁸ Filiz Mandacı, *III. Selim Osmanlı Maliyesinde İslahat Hareketleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2007, s. 1.

⁹ Ali İhsan Gencer, *Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 31.

¹⁰ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 33.

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Bütün bu olumsuzluklar Selim'in doğmasıyla yerini sevince bırakmıştı.¹¹ Selim 24 Aralık 1761'de doğmuştu.¹² Babası III. Mustafa annesi Mihrişah Sultandır. Aslen Gürcü veya Çerkez olduğu belirtilen annesinin Şeyhülislam Veliyüddin Efendi tarafından babasına hediye edildiği söylenir. Babası zamanında itinalı bir tahsil görmüştür. Küçük yaşta devlet teşrifatında yerini aldı. Resmi işlerde ve merasimlerde bulunmaya başladı.¹³ Sultan III. Mustafa'nın 1774 yılında ölümü üzerine tahta geçen I. Abdülhamid döneminde şehzade Selim için kafes arkası dönem başlamıştı. Sarayın katı kuralları içinde Selim kendisini müzik ve edebiyata vermiştir. Türk nazari ve uygulamalı yönlerini en iyi şekilde öğrendi. On beş yeni makam tertip edebilecek kadar ileri bir seviyeye ulaşmıştır. İlk müzik eğitimini Kırımlı Ahmet Kamilli Efendiden almıştır.¹⁴ Kafes hayatının sıkıntıları içinde "İlhami" mahlasını kullanmış olarak düşmanla savaşma azmini dile getiren şiirler yazdı. Kötü gidişatın tahta çıkmasıyla sona ereceğinin infialini nazma döktü. Hat sanatında yol aldı talikte ustalaştı.¹⁵ Tahta çıktığı dönemde Zıstovi Barış Antlaşması üç yıldır süren savaşı sona erdi. 1787 Osmanlı-Rus savaşı da Yaş Antlaşmasıyla sona erdirildi. Rus Alman savaşları bitince III. Selim devletin bütün müesseselerini kaplayan ıslahat hareketlerine girişti.¹⁶ Osmanlıda ciddi anlamda ilk reform girişimi Sultan III. Selim dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde devlet yapısı pek çok açıdan ele alınmış, önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönem reformlarını diğer dönem reformlarından ayıran nokta, Avrupa'da görülen örneklerden ilham alınarak yenilik yapılmaya çalışılmıştır.¹⁷ III. Selim daha padişah olmadan önce ıslahat fikirlerinin kafasında yerleşmiş olmasında babasının büyük payı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ıslahat yapma gereği duymuş ıslahat yapmak için hazırlıklara koyulmuştu. Avrupa usulünde modern bir ordu kurmayı devletine eski gücünü yeniden kazandırmayı düşünüyordu.¹⁸ Tahta geçişinin hemen ertesinde geçmişte olan gelenekle 1789'da devlet büyüklerinden, ordu bürokrasisinin görevli ya da görevsiz ileri gelenlerinden oluşan Meşveret Meclisini toplamıştı. Bu toplantıda kanun ve şariat gereklerine

¹¹ Şuheda Günçe, *III. Selim Dönemi Ulema-Siyaset İlişkisi*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2019, s.13.

¹² Günçe, "III. Selim Dönemi...", s.17.

¹³ Kemal Beydilli, "III. Selim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 420.

¹⁴ Oğuz Karakaya, "Sultan III. Selimin 18. Yüzyıl Osmanlı Türk Müziği Teorisine ve Nota Yazım Biçiminin Gelişimine Katkıları", *Selçuk Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2011, s. 600.

¹⁵ Kemal Beydilli, *Nizâm-ı Kadimden Nizâm-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 30.

¹⁶ Tolga Uslubaş ve Yılmaz Keskin, *Geçmişten Günümüze Alfabetik Osmanlı Taribi*, Venedik Yayınları, İstanbul 2016, s. 584.

¹⁷ Hilal Turan, "III. Selim'den Tanzimat'a Osmanlı Devletinde Yeniden Yapılanma Hareketleri", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2019, s. 38.

¹⁸ Nejdet Hayta ve Uğur Ünal, *Osmanlı Devletinde Demokratikleşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, Gazi Kitabevi, 2017, s. 66.

aykırı eylemlere değinilmiş, bozuklukların giderilmesi gereğı üzerinde durulmuş, fakat hiçbir somut reform programı belirmemişti. Konuşmaların ortak noktası Osmanlının bozulmadan önceki özgün durumlarına döndürme teziydi.¹⁹ Tahta çıktıktan sonra kendinden önce yapılan ıslahatları yeterli görmeyerek Osmanlı Devleti'nde tasarladığı bütün müesseselerde ıslahat fikrini uygulamaya koymayı esas almıştı. III. Selim'in yaptığı yeniliklerin bütününe "Nizam-ı Cedid" adı verilmiştir.²⁰ Reformun amacı teknik donanım, eğitim ve kabiliyet açısından Osmanlı kuvvetlerini çağdaş Batılı orduların seviyesine çıkartmaktı. Yeni düzen tabiri tıpkı bütün reform programının kısa süre sonra Türkiye'de uygulanması gibi aynen Fransa da kullanıldığı şekliyle benimsendi.²¹ Deniz gücünün öneminin farkında olan Selim tersane ve denizciliğe bununla birlikte denizcilik eğitimine çok önem vermişti. Avrupa'dan çeşitli mühendisler getirip gemiler yaptırdı. Mühendishaneler açtı. Bahriyeye intizam getirebilmek için kanunname hazırladı.²² Selim'in projeleri arasında en büyük önem topçuluk, istihkam, seyri sefain (navigasyon, gemi seyri, gemicilik) ve bunlarla bağlantılı bilimlere eğitim veren yeni askeri ve bahriye okullarına veriliyordu. III. Selimin bu okullardaki en büyük dayanağı Fransız desteğiydi. Öğretmen ve eğitimci olarak Fransız subayları görev alıyordu. Fransızca mecburi dil olarak belirlenmişti.²³ Bu alanda kısa sürede büyük başarılar elde etti. Osmanlılar, Mısır'ın işgaline hazırlıksız yakalanmasına rağmen donanmanın gücü ile Mısır topraklarını korudu. Osmanlı donanmasıyla dünyanın en ileri gelen güçlerinden biri haline gelmişti.²⁴ Büyük bir ordu ve donanmayla İskenderiye'ye çıkan Napolyon Piramitler Savaşını kazanarak Kahire'ye girdi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Rusya ve İngiltere'den yardım istemekte gecikmedi. İngiliz Amiral Nelson Ebukır'da Fransız donanmasını yok etti. Zor durumda kalan Napolyon Osmanlıları barışa zorlamak için Akka kalesini kuşattı. Fakat Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Nizam-ı Cedid askerine yenilerek tekrar Kahire'ye döndü. Bir süre sonra Fransızlar El-Ariş Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı ve Mısır boşalttı. Böylece Selim'in kurduğu bu yeni ordu ilk ve son zaferini kazanmış oluyordu.²⁵ III. Selim döneminin bir diğer önemli olayı da 1804 yılında patlak veren Sırp İsyanıdır. İsyan 1804 Şubatında Şumadiye ormanlarında Kara Yorgi adlı bir domuz tüccarının önderliğinde Semendire Sancağını

¹⁹ Niyazi Berkes, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s.91-92.

²⁰ Hayta ve Ünal, "Osmanlı Devletinde Demokratikleşme...", s. 65.

²¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiyenin Doğuşu*, (Çev.: Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2021, s.79-80.

²² Nalan Karaöz, *III. Selim Dönemi Donanmada Yapılan Merasimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 6-7.

²³ Lewis, "Modern Türkiyenin Doğuşu...", s.83.

²⁴ Karaöz, "III. Selim Dönemi...", s. 6-7.

²⁵ Beydilli, "III. Selim...", s. 420.

fiilen ele geçiren bölgede baskı kuran dayılara karşı patlak vermiştir. İlk aşamada sancakta güven ve refahın temin edilmesi ve Sırlara verilen bazı idari, mali hakların iade edilmesiyle ilgiliydi. Fakat daha sonra uluslararası bir boyut kazandı. III. Selim isyancılara karşı cihad ilan etti.²⁶ Dayıların yaptığı nice fenalıklar neticesinde Knezler III. Selime bir heyet gönderdiler. Bu duruma çare bulmasını istediler. Selim dayılara karşı bölgeye başka asker göndereceğini söyledi. Sözüünü tuttu ve Ebu Bekir Paşayı Belgrad'a tayin etti. ²⁷ Ebu Bekir Paşa idare ile reaya arasında köprüleri yeniden kurdu. Paşanın aldığı tedbirler sayesinde sancakta asayiş temin edildi. Sırp halkı huzura kavuştu. Osmanlı yönetimi isyanın ilk aşamasında asilere karşı sempati ile yaklaşmıştı. Ancak 1806 sonunda başlayan Osmanlı-Rus savaşı ile uluslararası bir boyuta ulaşarak imparatorluğu on yıldan fazla bir süre uğraştıracak isyan halini aldı. Osmanlı Devleti ancak 1813'te başlattıkları askeri hareket ile isyanı bastırabildi. ²⁸ Osmanlı Devleti'nin her döneminde yeniliklere karşı çıkanlar olduğu gibi III. Selim dönemi yeniliklerine de karşı çıkanlar vardır. Nizam-ı Cedide karşı çıkanlar 13 Mayıs 1806'da bostancıbaşının Macar kalesi kumandanı Haseki Halil Ağa'yı çağırarak *"padişah fermanıdır. Askerlerine yeni üniformalarını giydirmeni isterim, zira diğer ocaklarda da bu hafta aynı değişiklik yapılacaktır."* Dedi. Bunun üzerine Halil Ağa yamaklara zorla Nizam-ı Cedid üniforması giydirmeye kalkışınca Hasekiyi öldürdüler. ²⁹ III. Selim yamakların yatıştırılmasını istemiş. Köse Musa Paşa ise yamakları gizlice kışkırtmakta isyanın bastırılmasından çok yayılması için uğraşmaktaydı. Asiler Kabakçı Mustafa adıyla tanınan birini kendilerine reis seçmişlerdi.³⁰ İsyân genişledi. 500 kadar asi İstanbul'a yürüdü. Köse Musa Nizam-ı Cedid hareketini durdurdu. Sultan III. Selim Handa Müslüman kanı dökülmesini istemedi. Selim *"Bu işlere sebep benim hilmimdir (yumuşak huylu olmamdır).!"* demesi üzerine Köse Musa askerleri yatıştıracağını izah etti ve Nizam-ı Cedidin kaldırıldığı hakkında ferman çıkarttı. Asiler yeniçeriler ile birleşerek Nizam-ı Cedid taraftarlarını katlettiler. Daha sonra padişahı da istemiyoruz, diye bağırın asiler 29 Mayıs 1807 yılında III. Selim'i tahtan indirip yerine IV. Mustafa'yı geçirdiler. Kabakçı Mustafa daha sonra

²⁶ Selim Aslantaş, "Sırp İsyânının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 6, S. 21, 2009, s. 110,118.

²⁷ Süleyman Uygun, "Sırp İsyânı ve Hurşit Ahmet Paşa", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, , S. 17, 2011, s.420.

²⁸ Selim Aslantaş, "Sırp İsyânlarına Giden Yol, Hacettepe Üniversitesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ankara S.3, 2005, s. 124,142.

²⁹ Burhan Satır, *Kabakçı Mustafa İsyânı ve Yenileşme Hareketlerine Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006, s. 41.

³⁰ Satır, "Kabakçı Mustafa İsyânı...", s. 43.

1808 yılında Boğazdaki evinde öldürüldü.³¹

3. Osmanlıda Denizcilik Faaliyetlerinin Gelişimi ve Kaptan Paşalık Müessesesi

XIV. yüzyılın başlarında kara beyliği olarak kurulan Osmanlılar gaza ve cihat anlayışından dolayı batıya doğru akınlar yapmaktaydılar. Zamanla genişleyerek küçük bir beylik olmaktan çıktılar. 1348'de Karesioğulları beyliğini kendi topraklarına kattı. Beyliğin alınması ile Osmanlı denizlere ulaştı.³² Bazı önemli denizcilerde Karesioğulları Beyliğinden Osmanlı hizmetine girmiştir. Bunlardan biri Osmanlı'nın ilk Kaptan-ı Deryası olan Karamürsel Paşadır. Osmanlıda donanmanın gelişmesi için büyük çabalar sarf etmiş, Bir tersane kurup donanma hazırlamış, hafif ve süratli giden gemiler yaptırmıştı. Bu gemi tipine de onun adına izafeten Karamürsel denilmiştir.³³ Karamürsel Paşanın bir tersane açmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla teşekkül eden ve sonraları devletin genişlemesine paralel olarak esaslı bir teşkilata kavuşan Osmanlı donanmasının merkez üssü Tersane-i Amire oldu.³⁴ Karesioğullarından Osmanlıya geçen bir diğer denizcimiz ise Evrenos Gazidir. Evrenos Bey Osmanlı Devletinin Balkanlara geçiş ve yerleşme sürecinde rol oynayan en önemli uç beylerden biridir. Balkanlarda Osmanlı fetihlerinin kalıcılığını sağlamış. Şehirleşme ve Türk-İslam nüfusunun artmasında önemli katkıları bulunmuştur.³⁵ Bir diğer önemli denizcimiz ise Hacı İlbeydir. Gelibolu ve Trakya'daki fetihlerde önemli hizmetlerde bulundu. Malkara ve İpsala'nın fethinde önemli rol oynadı. Osmanlı tarih geleneğinde Rumeliyi fetheden uç beyleri arasında yer almaktadır.³⁶ Kaynaklardan elde ettiğimiz tüm bu veriler ışığında Osmanlı'nın kuruluşunda bir kara beyliği olduğu denizcilik faaliyetlerine ise Karesioğulları Beyliğini topraklarına katarak adım adım denizcilikte ilerlediği bazı ünlü Osmanlı denizcilerinin beyliğin alınmasından sonra Osmanlı hizmetine girerek Rumeliye geçişte Osmanlıya büyük katkıları olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Bizans ile yapılan savaşlarda beyliği adım adım denize yaklaştırıyordu. Bunlardan ilki Koyunhisar (Bafeus) Muharebesidir. Osmanlılar bu hisarı fethetmekle İzmit'e biraz daha yaklaşmış oluyordı. Osmanlı beyliğinin denizcilik faaliyetlerinde Bizans'tan yetersiz oluşunun delili Bursa'nın fethinin gecikmesidir. Abluka sırasında Bizans'a

³¹ Uslubaş ve Keskin, "Geçmişten Günümüze Alfabetik...", s.326.

³² Püryani Fidannaz, İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Osmanlı Denizciliği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 50, 2017, s. 216.

³³ Uslubaş ve Keskin, "Geçmişten Günümüze Alfabetik...", s.346.

³⁴ İdris Bostan, *17. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Küre Yayınları, İstanbul 2018, s.25.

³⁵ Ayşegül Kılıç, "Evrenos Bey'in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme", *Belleten*, C. 75, S. 274, 2011, s. 745.

³⁶ Fahamettin Başar, "Evrenosoğullar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.11, s. 539.

gelen yardımlar Mudanya ve Gemlik limanlarından engellenememiştir. Bu bilgide bize Osmanlı'nın kuruluşunda denizcilik faaliyetlerinde Bizans'a karşı çok üstün olmadığını kanıtlar niteliktedir.³⁷ Sultan Muradın Rumeli'de kuvvetlendiği ve Osmanlı merkezini Edirne olarak değiştirdiği dönemde Papa öncülüğünde 1366'da Macar, İngiliz, İtalyan, Fransız, Venedik ve Cenevizlilerin bir araya gelmesi ile oluşan müttefikler Gelibolu'yu ele geçirdi. Bu kuvvetlerin büyük çoğunluğu denizcilerden oluşuyordu. Sultan Murad döneminde Gelibolu ve çevresine toplanan Osmanlı donanması burayı terk edip İzmit'e geri dönmek zorunda kaldı. Böylece Türk denizciliği önceki dönemlerde de olduğu gibi bir süreliğine engellendi.³⁸ XV. Yüzyıla kadar Anadolu'da büyük ölçüde siyasi birliği sağlayan Yıldırım Beyazıd boğazlarda kontrolü sağlamaya çalıştı. Rumeli'de hızlı ilerleme ve yeterli deniz gücünü sağlama adına Saruca Paşaya kapudan-ı derya görevi vererek Gelibolu tersanesinin ve çevresinin organize edilmesini sağladı.³⁹ Gelibolu tersanesi tam teşekküllü bir devlet tersanesi halini aldı. Çanakkale Boğazının Türk hâkimiyetinde olduğu ilan edildi. Boğazdan geçen gemiler aranıyor, geçiş ücreti alınıyordu. Gelibolu da güçlü bir deniz üssünün kurulması Bizans'la Akdeniz arasındaki bağları koparıyordu. Yıldırım Beyazıd bu durumdan cesaret alarak XIV. Yüzyılın sonlarında İstanbul'u kuşatmıştı.⁴⁰ Ancak bunlar olurken doğuda bir tehlike baş göstermeye başlamıştı. Yıldırım Beyazıd Timur'la mücadele ettikten sonra Anadolu'da parçalanmalar meydana gelmiş, Beylikler tekrar ortaya çıkmıştı. O güne değin Haçlı güçleri tarafından sekteye uğratılan Türk Denizciliği ilk defa doğulu bir güç tarafından durduruldu. Gerek denizlerdeki ticari hayat gerek askeri hareketlilik durma noktasına geldi.⁴¹ XIV. yüzyılın sonlarından itibaren denizcilik faaliyetleri artmış ise de Osmanlı donanması bu yüzyılın büyük deniz filolarına sahip Venedik, Ceneviz gibi devletlerle karşılaşmayı göz alabilecek durumda değildi.⁴² Bununla birlikte Gün geçtikçe tecrübe kazanan Osmanlı denizciliği XV. Yüzyılın ilk yarısından itibaren daha tecrübeli kaptanların elinde hizmet vermiş Çalı Bey komutasında Venediklilerle mücadele edilmişti.⁴³ Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un fethine karar verdiği zaman bunun yalnızca karadan yürütülmesinin çok zor olacağını iyi biliyordu. Bunun için toplar

³⁷ Mücteba İlgürel, "Osmanlı'da Denizciliğin İlk Devirleri", *Bellekten*, C.65, S. 243, 2001, s. 640,643.

³⁸ Püryani Fidanmaz, *1574 Tunus Seferi Organizasyonu*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 14-15.

³⁹ Fidanmaz, "İmparatorluğa Geçiş Sürecinde...", s. 216.

⁴⁰ İdris Bostan, *Osmanlı Denizcilik Tarihi*, AUZEF Yayınları, İstanbul 2010, s. 25.

⁴¹ Fidanmaz, "İmparatorluğa Geçiş Sürecinde...", s. 216.

⁴² Nejdet Öztürk, Korsanlık Esirlerin Fidyeye Karşılığı Serbest Bırakılması ve Ticaret, *1. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 27-28 Mayıs 2011*, Bodrum, Turgutreis Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 2013, s. 82.

⁴³ Bostan, "Beylikten İmparatorluğa Osmanlı...", s. 187.

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

döktürmüş, donanma hazırlanmasını da emretmişti.⁴⁴ Osmanlı Devleti donanmasının diğer devletler karşısında bir güç olarak ortaya çıkması II. Mehmet döneminde gerçekleşti. İstanbul'un alınmasından sonra Fatih dikkatini Ege ve Karadeniz'in hâkimiyet altına alınmasına yöneltti. Egede öncelikle sahile yakın adaları ilhak etti. Haraca bağladı. Karadeniz'i iç deniz haline getirme amacı olan Fatih denizin Anadolu kıyılarındaki devletleri ortadan kaldırarak Osmanlı hâkimiyeti altına aldı. Böylece Osmanlı yayılmacılığı karadan denize çevrildi.⁴⁵ Ancak Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlıda küçük bir deniz kuvveti mevcut olmakla birlikte "kaptanpaşalık" diye bir memuriyet mevcut değildi. Donanma bilhassa Gelibolu deniz üssüne dayandığı ve tersane orada olduğu için Gelibolu sancakbeyinin emri altında bulunur, harp esnasında hükümdar, sadrazam veya bunlar harbe katılmadıkları takdirde serdar tayin edilen vezir donanmaya da kumanda ederdi.⁴⁶ II. Bayezid'in ise Akdeniz'in ünlü korsanı Kemal Reisi Osmanlı hizmetine almasıyla ve sonrasında onun gerçekleştirdiği deniz seferleriyle "büyük Türk donanma kaptanları çağı" başlamış oluyordu.⁴⁷ İnebahtı kuşatması sırasında (1499) Kemal Reis ile Burak Reis iki büyük gökenin kapudanı olarak zikredilir. Holomiç, Çamlıca ve İnebahtı deniz savaşlarında zafer kazandı. Onun Osmanlı donanmasına getirdiği en büyük yenilik ise gemileri uzun menzilli toplarla donatması olmuştur.⁴⁸ II. Beyazid'in gündemine aldığı konuların başında donanmanın çağın ihtiyaçlarına göre yeniden organize edilmesi yer alıyordu. Onun ilgisi ve desteği sayesinde iki yıl içinde yeni bir donanma hazırlanmış ve Akdeniz'in stratejik ve ticari bir önemi olan İnebahtı, Moton, Koron ve Navarini alarak iki yılda Moranın fethini tamamlamıştı. Osmanlı kara ve deniz gücünün koordineli olarak geniş çaplı iş birliğinin ilk kez Moton kalesinin fethinde gerçekleştiği söylenebilir.⁴⁹ Osmanlı bahriyesi Kanuni Sultan Süleyman döneminde her alanda Avrupa'nın denizci devletlerinden biri haline gelmiş. Özellikle Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Reis, Piyale Paşa ve Kılıç Ali Paşa gibi denizcilerin tecrübelerinden faydalanılmış. Neticede Kızıldeniz ve Akdeniz birer Türk gölü haline getirilmişti.⁵⁰ Barbaros Hayreddin Paşadan itibaren Cezayir beylerbeyi payesini alan Kaptan-ı Deryaya tabi eyalet İskenderun körfezinden başlayarak Cezayir'i

⁴⁴ Bostan, "Beylikten İmparatorluğa Osmanlı...", s. 187.

⁴⁵ Şenay Özdemir, *Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 31-32.

⁴⁶ Mehmet Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981, s. 71.

⁴⁷ Yusuf Alperen Aydın, *Osmanlı Denizçiliği (1700-1770)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 5.

⁴⁸ İdris Bostan, "Kemal Reis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, s. 227.

⁴⁹ Öztürk, "Korsanlık Esirlerin Fidyeye...", s. 89.

⁵⁰ Mehmet Taş, 18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptanpaşalık, *SSS Dergisi*, C. 5, S. 33, s. 1979.

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

garba kadar bütün Akdeniz kıyılarını içine alıyordu.⁵¹ 1534’de Barbaros Hayreddin Paşanın beylerbeyliğe getirilip Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin oluşturulmasıyla Ege adalarının statüsü belirlenmişti. 1568-1574 Cezayir-i Bahri Sefid veya (kaptanpaşa eyaleti) yedi idari birime ayrılmıştı. Bunlar; Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve Cezayir-i Mağrib’den ibaretti.⁵² Özellikle Barbaros Hayreddin Paşa’nın devlet hizmetine girişiyle beylerbeyi unvanını alan kaptanlar kaptan paşa adıyla anılmaya başlandı.⁵³ Bu gelişmelerin sonucu olarak XVI. Yüzyılın ortalarından itibaren Bahriye Teşkilatının başında yer alan kişi Kaptan-ı Paşa (Kaptan-ı Derya) olarak anılmaya başlamış. Devlet örgütünün en önemli yöneticilerinden biri olmuştur.⁵⁴ Barbaros Hayreddin Paşa zamanında Osmanlı donanması Akdeniz’deki en büyük deniz gücü haline geldi. Türk denizciliğindeki köklü yapılanmaların temelleri de onunla beraber atıldı. 1538’de tarihin en büyük Haçlı donanması oluşturuldu. Donanmanın başına Andrea Doria getirildi. Bu donanmanın amacı Osmanlı donanması ve Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşayı ortadan kaldırmaktı. 28 Eylül günü iki donanma Preveze’de saf tuttu. Türk donanması üç koldan haçlı donanması ile mücadele ediyordu. Orta kanatta Barbaros Hayreddin Paşa sağ kanatta Salih Reis, sol kanatta Turgut Reis yer almaktaydı. Birkaç saat içinde gemilerin yarısını Akdeniz sularına gömdüler. Böylece denizcilik tarihinin en büyük savaşlarından biride Barbaros Hayreddin’in zaferiyle sonuçlanmıştı.⁵⁵ Osmanlılar Barbaros Hayreddin Paşa ile birlikte bazı sahada değişiklik yaptılar. Bu yeni döneme özellikle Osmanlı gemi teknolojisine kendi bilgi ve becerilerini ilave eden Barbaros Hayreddin Paşa damgasını vurmuştur. Barbaros ve emrindekiler sadece denizci olmakla kalmamış, savaşlarda zapt ettikleri İspanya kalyonlarını, Napoli kadirgalarını ve çeşitli milletlere ait büyük büyük ticaret barçalarını ayrıntılarıyla inceleyerek gemi onarım ve inşası konusunda uzmanlaşmışlardı.⁵⁶ Gemiler önceleri birer reis’in idaresinde idiler. Bu gemiler Gelibolu sancak beyinin kumandası altında toplanırdı. Sonraları reis kelimesi yerine Kapudan olarak anılmaya başlandı ve sancak beyi derecesindeki donanma kumandanına kaptan-ı

⁵¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kaf Kitap Kafe Yayınları, Denizli 2021, s. 96.

⁵² Sabri Cansannav, “ Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Yeniden Yapılandırılması: Limni Adasının Statüsü”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, (Edl.: Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 444.

⁵³ İdris Bostan, “Kapudan Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s.354.

⁵⁴ Aybars Pamir, Kaptan Paşa ve Hukuki Statüsü, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S.3, 2004, s.42.

⁵⁵ Turgay Tuna, Türk Denizcilik Tarihinin Efsane İsmi Barbaros Hayreddin Paşa, *Sığılma Dergisi*, 2001, s. 16-20.

⁵⁶ İdris Bostan, “Kadirgada Kalyona XVII. Yüzyılın Yarisında Osmanlı Gemi Teknolojisinin Değişimi, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C. 24, 24, 2004, s. 68.

derya unvanı verildi.⁵⁷ “Kapudan” kelimesi esas itibariyle İtalyanca “capitandan” gelmekte olup Osmanlılarda XV. Yüzyılın ortalarından itibaren donanma kumandanı için kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁸ Donanmanın sevk ve idaresi ile eyaletinin yönetimi ona aitti. Onun emri altında çalışan alt düzey birçok kaptan bulunmaktaydı. Osmanlı Kaptan Paşaları Avrupa donanmalarının birçoğunda olduğunun aksine soylu değillerdi. Kaptan olmak için soylu bir aileye mensup olmaları gerekmiyordu.⁵⁹ Osmanlı idare sisteminde önce beylerbeyi daha sonra ise vezir statüsünde kendisine yer bulmuş. Donanmanın artan önemiyle de orantılı biçimde bazen Kaptan Paşalar sadrazam olarak atanmışlardır.⁶⁰ XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı'nın savaş gemisi kadirga idi. Kaptan paşa ve filo komutanlarına tahsis edilmiş kadirgaların boyu 50 metreyi bulabiliyordu. Hatta yedi kürekçinin oluşturduğu kürek sıralarının sayısı 33'e kadar çıkabilirdi.⁶¹ Kaptan paşanın mutlaka denizci olması gerekmiyordu. Eyalet valilerinde Kubbealtı vezirlerden herhangi biride Kaptan Paşa olarak atanabilirdi.⁶² Nitekim Müezzinzade Ali Paşa yeniçeri ağalığından Derviş Mehmed Paşa bostancıbaşılıktan, Köse Ali Paşa Sadaret Kaymakamlığından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Diyarbekir beylerbeyliğinden, Mezemorta Hüseyin Paşa Cezayir beylerbeyliğinden Kapudan Paşa tayin edilmişlerdi. Bu örneklerde bir önceki cümlemizi kanıtlar niteliktedir.⁶³ Ancak bunun daha sonra zarar getirdiği görülmüş, denizci kimseler Kaptan Paşa olarak atanmıştı.⁶⁴ Lütfi paşa Kapudan Paşaların görevinin deniz ticareti güvenliğinin sağlanması olduğunu ve bu göreve gelecek olanların yaşlı, korsanlık yapmış, deniz işlerinde tecrübeli kimseler arasından seçilmesini tavsiye etmekteydi.⁶⁵ Kaptan paşaların göreve atanmaları ve seferlere çıkışları merasimler eşliğinde gerçekleşirdi. 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılda Kaptan paşa olarak tayin edilecek kişi Bab-ı Aliye davet olunur kendisine veziri azam huzurunda kaptan paşalığa tayin edildiğine dair ferman okunurdu. Ardından kürk giydirilir, alayla birlikte tersaneye götürülür, orada tören yapılırdı. ⁶⁶ Kaptan Paşanın tam olarak ne giydiği hakkında net bir bilgi yoktur fakat yinede belgeler bize özellikle önemli günlerde ve törenlerde Kaptan Paşalara “kürkler” ve “kaputlar”

⁵⁷ Ali İhsan Gencer, “Bahriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4. , s.504.

⁵⁸ Bostan, “Kapudan ...”, s.354.

⁵⁹ Taş, “18. Yüzyıl Osmanlı...”s. 1979.

⁶⁰ Taş, “18. Yüzyıl Osmanlı...” , s.1979.

⁶¹ Suna İnan ve İpek Kıraç, *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri Gemiler, Efsaneler, Denizçiler*, Pera Müzesi Yayınlar, İstanbul 2009, s. 22.

⁶² Pamir, “Kaptan Paşa ve Hukuki...”, s.42.

⁶³ Bostan, “Kapudan Paşa”, s.354.

⁶⁴ Pamir, “Kaptan Paşa...”, s.42.

⁶⁵ Bostan, “Kapudan Paşa”, s.354.

⁶⁶ Pamir, “Kaptan Paşa...”, s.42.

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2
(Eylül 2022)

verildiğini göstermektedir.⁶⁷ Donanma sefere çıkarken ve dönüşte kaptan paşa yalı köşkünde padişah tarafından kabul edilir. Kendisine hediyeler verilir ve hilat giydirilirdi. Kaptan paşanın donanmada yardımcı tersane kethüdası iken tersane işleri için tersane ağasıydı. Kendisi donanmayla denize açıldığı zaman baştardasına biner. Ayrıca yedek başlarda kendisine eşlik ederdi. Kaptan paşalara yalnız padişah ve devrin önde gelen devlet adamları değil, iki ülke arasında dostane ilişkilere katkı sunan hizmetlerinden dolayı komşu devletlerin hükümdarlarından da hediye gelirdi. Rus Çarı tarafından kaptan paşaya hediye gönderildiğini belgelerden görebiliyoruz.⁶⁸ Kaptan-ı Derya vezirlik rütbesini haiz olup protokolde yüksek dereceli vezirler arasında yer alırdı. Arz günlerinde Divan-ı Hümayuna gelir. Derecesine göre vezirlerin yanında kubbe altında otururdu. Elinde hakimiyet alameti olarak sedefkari asası olup tersanede onunla gezerdi. Bahriye ile ilgili Divan-ı Hümayuna gelen davalar kendisine havale olunur, Divanda muayyen bir yerde oturup davalara bakar ve karar verirdi. Tersaneye geldiği zaman dava dinler ve dava işi nereye aitse oranın kadısına buyruldu gönderir, lüzum hasıl olursa davayı kadıya havale ederdi.⁶⁹ Donanma ve Tersane-i Amire ricalinin üstünde Osmanlı donanmasının ve tersanesinin en büyük ekseri ve mülki yöneticisi olarak Kapudan Paşa yer alırdı. Osmanlı bahriyesinde idari ve askeri işlerde sadece sadrazama ve padişaha karşı mesul olan Kapudan paşa Cezayir-i Bahri Sefid eyaletinin yanında donanma işlerinin tamamlanması ile de bizzat meşgul olurdu. Kapudan paşa vezir olduğu takdirde divanı hümayun toplantılarına katılarak eyaletinin tımar ve zeamet tevcihlerini yapar, donanma ile gittiği her yerde ve tersaneye geldikçe dava dinlerdi. Bir tersane ricali olmaktan çok donanma ve tersanede bulunan herkesin amir ve hakimiydi.⁷⁰ Osmanlı dönemi Türk denizciliği donanma komutanlarına verilen unvanlara göre 3 ana başlık altında toplanmıştı. Derya Beyleri dönemi (1324-1390), Kaptan Paşalar dönemi (1390-1867), Bahriye Nazırlığı dönemi (1867-1922).⁷¹ Nitekim XVI. Yüzyılda dünyanın en üstün deniz gücü olan Osmanlı donanması yine bu yüzyılın sonlarından itibaren zayıflamaya başlamıştı. Bunun başlıca nedeni denizcilikten yetişmeyen bilgisiz ve tecrübesiz kişilerin Kaptan-ı Derya olmasıydı. Bu gerilemenin diğer nedeni de gemicilikte Avrupadaki gelişmelere uyulmamasıydı. Avrupanın denizci ülkelerinde uzun direkli, yelkenli kalyonlar yapılırken, Osmanlılar kürekli kadırgalarda ısrar etmiş olmasıydı.

⁶⁷ Sinem Arslan, *Osmanlı Dönemi Denizci Kıyafetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, s. 70.

⁶⁸ Taş, "18. Yüzyıl Osmanlı...", s. 1979-1980.

⁶⁹ <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com> E. T.: 06.05.2022 23.34.

⁷⁰ Bostan, "17. Yüzyılda Tersane-i...", s. 69-70.

⁷¹ Özdemir, "Tarihte Türk Denizcilik...", s.429.

Bunun neticesinde de Venedikliler XVII. yüzyılda Akdenizdeki üstünlüğü tekrar ele geçirmişlerdi.⁷² XVII. Yüzyılda Osmanlı donanmasının en büyük başarısı Girit'in alınmasıdır. Ancak bu fetih bile Osmanlı devletini 25 yıl uğraştırmıştır. Bu yüzyılda denizcilik alanındaki gelişmelerden birisi de deniz ticaretinin Akdeniz'den okyanuslara kaymasıdır. XVII. Yüzyılın sonlarında son büyük denizcilerden olan Mezomorta Hüseyin Paşa, Venedik donanması karşısında büyük başarılar gösterdiği gibi, tersane ve donanmada yeni düzenlemeler yapmıştır. Dönemin önde gelen devlet adamı veziriazam Amca-zade Hüseyin Paşa'nında büyük gayretleri görülen bu faaliyetler sonunda Osmanlı donanması Akdenizde mühim bir kuvvet haline geldi.⁷³ I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) lewendliğin ilga edilmesinden sonra IV. Mehmed zamanından beri gayri resmi olarak kullanılagelen ünvanlarda resmileştirildi. Buna göre kaptan paşalardan sonra gelen ünvanlar önem sırasına göre; patrona, riyale, kapudane ünvanlarıyla anılan saruca kaptanlarıydı.⁷⁴ Osmanlı bahriyesinde Yakın Çağda meydana gelen ilk önemli teşkilat düzenlemelerinden biri Bahriye Meclisinin kurulmasıdır. İlki geçici olarak 1840'ta ikincisi ise 1845'te kurulmuştu. Bahriye Meclisinin kurulması ile Bahriyede reform çalışmaları belli bir istikrara kavuşmasına rağmen tersane ve donanmanın mali işleri yürüten tersane müsteşarlığı 1861'de kaldırıldığı için yine Kaptan-ı Derya üzerinde kalmıştır. Böylece hem mali, hem idari hem de askeri ve diğer memuriyetler üzerinde Kaptan-ı Deryanın bu işleri bir arada yürütemediğini gören sadaret bir takrir ile donanma ve tersanenin idari ve mali yönlerini Bahriye Nazırının yürütmesini teklif etmişti.⁷⁵ Nitekim 1839'da Tanzimantın ilanından sonra Bahriyede girişilen ıslahat hareketleri içinde yapılan en önemli reform Osmanlı devlet teşkilatında uzun bir geçmişi olan Kaptan Paşalık müessesesi lağvedilerek yerine Bahriye Nezareti kurulmasıdır. Böylece Kaptan Paşalık ünvanında Bahriye Nezaretinin kurulmasına kadar devam etmişti.⁷⁶ Böylece tersanenin mali işlerinin Bahriye Nezareti tarafından yürütülmesine karşılık donanma kumandanlığı kaptanlık makamına bırakılmış oluyordu. Nezaretin kurulmasından sonra Bahriye Nezaretinin ve kaptanlık makamının görevlerini belirten nizamnameler hazırlanmıştı.⁷⁷ Ancak Kaptan Paşa ve Bahriye

⁷² Ali Rıza Şimşek, *Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006, s. 41-42.

⁷³ Ünal, "Osmanlı Müesseseleri...", s. 94.

⁷⁴ Gencer, "Bahriye", s. 505.

⁷⁵ Levent Düzcü, "Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları (1876-1922)", *Akademik Bakış Dergisi*, C. 3, S. 5, 2009, s. 2.

⁷⁶ Ali İhsan Gencer, "Bahriye Nezaret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.4, s. 511.

⁷⁷ Gencer, "Bahriye...", s. 511.

Nazırı unvanı meselesi nezaretin kurulmasından bir müddet sonra ortaya çıkmış ve bazı kimseler Kaptan Paşa unvanıyla tersane ve donanmanın başına geçmişlerdi. Örneğin Kayserili Ahmed Paşa zamanında nezaret Kaptan-ı Deryalığa tebdil olunmuştur. Ahmet Paşaya Kaptan-ı Deryalık ünvanı verilmişti Kayserili Ahmed Paşanın Kaptan-ı Derya unvanı almasını tarihçi Lütfi Efendi şu şekilde dile getirmektedir. “...Kayserili Ahmed Paşadan bir mikdar bahsedeceğim; merkum cabil ve cesur bed-nazar bir şahsı menfur idi; bunun da hainliğine sebep meğer Sultan Aziz Han Kapudan Paşalık unvanı dirig buyurması imiş. Ne büyük melanet Kayserili bayağı bir şahıs olup bu kadar nimet ve servet ve vezarete nail olmuşken Kapudan Paşalık unvanı ile bahriye nazırlığı namı arasındaki fark-ı mefhumun bu rütbe cinayete kadar ciüret verecek efkârda bulunmasının ne derece hayret vereceği kabil-i tarif değildir...” Bozcadalı Hüseyin-zade Hasan Paşanın zamanında nezaret tekrar ihdas edilmiş ve bundan sonra Bahriye nazırı unvanı değişmemişti.⁷⁸ Giderek artan yenilgiler neticesinde Kapudan paşalar donanmayı düzenlemek için çaba sarf etmişti. İnebahtı yenilgisinden sonra Kılıç Ali Paşa Çeşme vakasından sonra Cezayirli Gazi Hasan Paşa Navarin yenilgisinin ardından Darendeli İzzed Mehmed Paşa donanmanın yeniden inşasına büyük önem verdiler. Kapudan Paşalar içinde Donanmada düzenlemeler yapan Barbaros Hayreddin Paşa tersanenin düzenlenmesinde ve Türk kadırgasının tipinin oluşturulmasında Güzelce Ali Paşa eyalete salyaneli sancakların ilavesinde ve gemi donanımlarında Kemankeş Mustafa Paşa tersane işlerinde ve her yıl kırk kadırganın hazır bulundurulmasında, Köse Ali Paşa tersane mevcudunun ve tersane ocaklarının yeniden düzenlenmesinde, Mezemorta Hüseyin Paşa Bahriye Kanunnamesinin hazırlanmasında, Küçük Hüseyin Paşa gemi inşa teknolojisinin geliştirilmesinde ve Bahriye Mühendishanesinin tanziminde önemli rol oynadılar.⁷⁹

4. III. Selim Dönemi Osmanlı Donanması ve Kaptan Paşalar

Osmanlı donanmasının 1770’te Çeşme’de uğradığı yenilgi, bahriye tarihinde İnebahtı’dan sonra görülen ikinci önemli felaket oldu. Rusların Baltık’tan hareket eden donanmasının İngiliz ve Damimarkalı denizcilerin nezareti altında Akdeniz’e gelmesi ve karşılaştığı Osmanlı donanmasını yok etmesi Osmanlı devlet adamları üzerinde bahriyenin modernleşmesi gerektiği konusunda uyarıcı rol oynadı.⁸⁰ Çeşme faciasından sonra donanmanın ıslahı için birtakım gayretler sarf edilmiş, fakat tersane ve donanmanın tanzimi ve ıslahı bir plan dâhilinde ele alınıp geliştirilememiş

⁷⁸ A. İ. Gencer, “Bahriyede Yapılan Islahat...”, s. 339-340.

⁷⁹ Bostan, “Kapudan Paşa”, s.355.

⁸⁰ Bostan, Beylikten İmparatorluğa Osmanlı...”, s.207.

veya devlet bu konuda belirli ve kesin bir politika takip etme fırsatı bulamamıştır. Tersane ve donanmanın tanzim ve ıslahı planlı bir şekilde devlet politikasına ancak III. Selim tahta geçtikten sonra girmiştir.⁸¹ III. Selime takdim edilen lahiya da en çok üzerinde durulan konu tersane ve donanma olmuştur. Zaten Selimde donanma ile ilgili ıslahat çalışmaları üzerinde duruyordu. Donanmayı ve tersane en iyi İngiliz ve Fransız örneklerine göre yabancı uzmanlarında yardımıyla Avrupa ayanında ıslah etti. Bu nedenle modern Osmanlı denizciliğinin banisi olarak şöhret kazanmıştı.⁸² III. Selim bahriye alanında donanma ve tersane ile ilgili aksayan hususları öncelikle yayınladığı kanun ve nizamnamelerle düzeltmeye çalıştı. Bu münasebetle yayınladığı “Nizamı Donanmayı Hümayun” ile kaptan ve neferlerin yetiştirilmesi, uyacakları disiplin kuralları savaşta ve barışta yapılacak görevleri yeniden düzenledi. Yeni filolar inşa etti, Avrupa’dan deniz subayı ve uzmanlar getirdi. Tersane ve donanmanın gelir ve giderlerine nezaret etmesi için de “Tersane Hazinesi ve Defterdarlığı Teşkilatını kurdu.⁸³ III. Selim dönemi denizciliğin kaydettiği aşamalarla ve deniz gücünün ihtişamını gösteren merasimlerle doludur. III. Selim donanmanın sefer hazırlıklarını yakından takip eden, gemilerin yapımı hakkında bilgi alabilmek için sık sık tersaneyi ziyaret eden hatta birtakım fişek ve topların kullanımı ile ilgili olarak donanmadaki gemilerin neresinde olması gerektiğini belirtecek kadar konuya hakimdi. Düzenli ve yetişmiş kadro konusunda karada başaramadığı ıslahatları donanmada başarmıştır.⁸⁴ “Nizam-ı Cedid Devri” denilen ıslahat programını; mevcut asker ocaklarının yeniden düzenlenmesi, Avrupa usulünde yeni bir ordu kurması, tophane, tersane ve mühendishane gibi teknik müesseselerin ıslahı olarak bu maddelerle ele almış, yenilenme sağlanmıştı.⁸⁵ Osmanlı bahriyesinin içinde bulunduğu kötü vaziyeti ilk tespit edenler Fransızlar olmuştu. Osmanlının gemi inşası teknolojisi bakımından yetersiz olduğunu, gemi kaptanlarının tecrübesiz olduğunu, gemi bakımlarının iyi yapılmadığını yabancı uzmanlar raporlarında anlatıyordu. Osmanlı Kapudan-ı Deryası Küçük Hüseyin Paşa Fransa’dan uzman getirilmesi için teşebbüslerde bulunan ilk devlet adamıdır ⁸⁶ III. Selim döneminde denizcilikle ilgili ilerlemelerin başını Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa

⁸¹ Gencer, “Bahriyede Yapılan Islahat ...”, s. 31.

⁸²İBostan, “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı...”, s. 33.

⁸³ Ahmet Yaramış, “Bahriye Teşkilatında Akim Kalan Bir Islahat Teşebbüsü 1827 Tarihli Tersane-i Amire Kanunnamesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIV. , S. 2, 2012, s. 128.

⁸⁴ Vesile Albayrak, “III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliğinin XVIII. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 19, 2020, s. 543.

⁸⁵ Ahmet Yaramış, “Bahriye Teşkilatında Akim...”, s. 544.

⁸⁶ Bostan, “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı ...”, s.207.

çekmekteydi.⁸⁷ Fransız elçisi H. Sebastiani ve İshak bey ile birlikte Osmanlı ordusuna yeni nizam verme çalışmalarında yer almıştı. Donanmadaki ilk faaliyeti ise Ege denizindeki korsanlarla yaptığı mücadeledir.⁸⁸ Bunun dışında Fransız gemi mimarı Jacques Balhsard Le Brun ile iki asistanı Jean Baptiste Benait ve Toussaint Petit'in 1793'te İstanbul'a getirilmesi, Osmanlı donanmasının 45 yeni savaş gemisiyle takviye edilmesi, tersanede havuz inşası ve sarayın onarımı, sefer dönüşü gemi mürettebatının memleketlerine gönderilmeleri usulünün kaldırılarak kış aylarında da talim ve terbiyelerinin devam etmesi, donanma kaptanlarının ehliyetlerine göre sınıflandırılması, marangozların usta işçi sınıfına getirilmeleri, kalyonların büyük ve küçük olarak ayrılması gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Tüm Bunlar Küçük Hüseyin Paşa'nın modern Osmanlı denizciliğinin kurucusu olarak anılmasına vesile olmuştur.⁸⁹ III. Selim ve II. Mahmud dönemleri reform ve ıslahatların en yoğun olduğu dönemdir. Ancak içinde ve dışında birçok isyanların yaşandığı da dönemdir. Dolayısıyla ıslahat çalışmaları ve problemler iç içedir.⁹⁰ Bu nedenle Osmanlı devletinde denizcilikle ilgili çalışmalar ciddi anlamda mali olarak sorun teşkil ediyordu. III. Selim bu amaçla 1804 yılında bir kanunname çıkartarak Bahriye hazinesini kurdurdu. İdari düzenlemeler çerçevesinde Tersane Emanetini kaldırarak yerine Umur-ı Bahriye Nezaretini kurdu. Bahriye işlerinde Kaptan Paşa ve Bahriye nazırı iki ayrı sorumluluk olarak değiştirildi. Kaptan paşanın görevi donanmanın sefer ve barışta teçhizatı, askeri personelin disiplini ve cephane harcamalarının tertibi işlerinden sorumlu tutulurken, Bahriye Nazırı ise her türlü malzemenin satın alınması işi ile ilgilenecekti.⁹¹ 1804 yılı kanunnamesinin içeriği şöyledir:

-Donanmada bulunan yüzbaşı, yüzbaşı mülazımı, çavuş ve onbaşlıların maaş ve mahiyyelerinin Asakiri Mansure Nizamına göre düzenleneceği; yüzbaşılık makamı boşaldığında yüzbaşı mülazımı yüzbaşı, iki nefer çavuşun hangisi en layık ise mülazım, onbaşlıların kabiliyetli ve ehliyetli olanlarından birinin de imtihan sonucunda çavuş tayin edileceği seferde rüesa dahil tertip olan topçu neferatına muavenet edecek topçu neferatında bunlara yardımcı olacağı üç ambarlı vesair süvari kaptanlarının dirayetlerinden birisinin, Kaptan Paşanın görüşü ve uygun bulmasıyla Kaptanlık maaşıyla reislerin başına binbaşı olarak tayin edileceği,

⁸⁷ Tufan Gündüz, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, s. 449.

⁸⁸ Ertan Ünlü, "Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşanın Gelirleri ve Giderleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 40, S. 69, 2021, s.237,238,240.

⁸⁹ Ünlü, "Kaptan-ı Derya Küçük...", s. 240.

⁹⁰ Mehmet Ali Beyhan, "İslahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 2003, s. 57.

⁹¹ İnan ve Kıraç, "Osmanlı Donanmasının Seyir...", s. 33.

BENĞİ DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

-Donanma denize açıldığında her bir gemiye gereği üzere nefer tayini lazım geldikte Kaptanpaşa, bulunmadığı takdirde tersane emini bulunanlar neferlerin münavebesine dikkat ederek kaç yüzbaşı tayin olunmak lazım gelir ise neferatıyla tayin olunmasının kaptanpaşa ve tersane emini görüşü ile olacağı,

-Asakiri Mansurenin seraskeri ve nazırının yetkileri ne ise Kaptanpaşa ve Tersane-i Amire Emininde bahriye için aynısı olacağı,⁹²

-Bahriye nazırı Kaptan Paşadan küçük tersane kethüdasından büyük bir memuriyetti, Bahriye Nazırının yedi çiftesi varken Kaptan Paşanın dümenli ve kadirga burunlu yedi çiftesi vardı. Bahriye Nezareti ile Kaptan Paşanın vazifeleri ve her iki makam kanunnamede ayrı ayrı belirtilmişti.⁹³ Bu dönemde mevcut denizci personeli ve sistemi denetleyecek bir kurum yapı veya mekanizma oluşmamıştı. Savaş gemisi kaptanları veya ticaret gemisi süvarileri çok büyük hatalar yaptıklarında dahi haklarında soruşturma açılmazdı veya açılrsa bile göstermelik açılırdı. Çünkü sayıları azdı. Bu sebeple kaptanların limana yanaşma, limandan ayrılma esnasında gemileri iskeleye çok sert çarpmaları, denizde kusurlu manevra yapmaları, bir kısım personeli kayırmaları, diğerlerine keyfi ceza vermeleri, kendilerini ayrıcalıklı görmeleri sıklıkla karşılaşılan durum olmuştu. Gemiler hor kullanılmaktan ve bakımsızlıktan sürekli arıza veriyor, personelin disiplini tamamen kaybolmuştu. Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa gemi süvarilerinin devlet malına zarar vermelerini engellemek üzere tedbirler aldırılmış, gemilerin bir program dahilinde onarımlarının yapılmasını sağlamıştır. Gemilerin onarımı takip edilecek, kusurlular cezalandırılacaktı, birliklerin denetlenmeleri sağlanacak Paşa makam ve terfileri liyakat esasına bağlanmıştı. Günümüz Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetlerinin temelleri de o zaman atılmıştı.⁹⁴ Gemileri kalyon, fırkateyn ve şethiye şeklinde üç ana sınıfta teşkilatlandırmış ve gemilere liyakatlarına göre kaptanlar tayin edilmişti. Bahriyenin komuta kademesini oluşturan kapudane, patrona, riyale, liman reisi gibi üst düzey yetkililer ile gemi kaptanlarının maaşlarına zam yapılmış, rüşvet ve yolsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Personellerin atama, tayin ve görevlerinden alınmaları içinde bir nizamname çıkartılarak düzen altına alınmıştı.⁹⁵ İlk defa 1776'da açılan Hendesehane-i Bahri 1795 yılında adı Mühendishane-i Bahri Hümayuna çevrildi. Mektep

⁹² Yaramış, "Bahriye Teşkilatında Akim..." , s. 132-134.

⁹³ Gencer, "Bahriyede Yapılan Islahat..." , s. 69, 75.

⁹⁴ Erdoğan Oran, *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekaleti*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012, s. 35.

⁹⁵ Oran, "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Bir..." s.35-36.

başlangıçta dört sınıflı olup biri güverte subayı ve kaptan, diğeri inşaîye mühendisi yetiştirmek üzere iki kısımdan ibaretti. Güverte sınıfında okuyanlar okulu bitirince jurnal hocası (mal sorumlusu), çorba hocası (ikmal subayı), baş hoca (seyir subayı) oluyor nihayetinde tekrar sınavdan geçirilerek gemi kumandanlığına veriliyordu. İnşai sınıfında okuyanlar ise tersanelerde gemi inşa mühendisliğine ayrılıyorlardı.⁹⁶ Osmanlı devletinde mühendislik eğitimi veren ilk kurum, Kapudan-ı Derya Gazi Hasan Paşanın teşebbüsleriyle açılmıştı. (1713-1790). Küçük Hüseyin Paşa özellikle donanmanın modernizasyonuna yönelik yeni faaliyetlere girişmiştir. İlk olarak Tersane Mühendishanesini ele alarak bu okulu yeni bir düzene kavuşturmaya çalışmıştır. 1792’de Tersane Mühendishanesine yeniden nizam verilmiş. Okul tersane, liman reisliğine bağlanmış, hoca ve öğrencilere tahsis olunan maaş ve tayinatlar artırılmıştır. Küçük Hüseyin Paşa Tersane-i Amiredeki Mühendishaneyi gemi, inşa haritacılık, ve coğrafya eğitiminin verildiği bir Bahriye Mühendishanesi haline getirmek istemiştir.⁹⁷ O sırada Fransa’dan çağrılmış olan ve Osmanlı hizmetinde bulunmak için 1793’te İstanbul’a gelen gemi inşa mühendisi Jacques Balthazard le Brun, derhal Tersane Mühendishanesinin başına getirilerek burada eğitim vermiştir. Tersane Mühendishanesinin gemi inşa derslerini vermiştir.⁹⁸ Tersane-i Amirede kalyonların kolayca tamir edilmesine ve bakımına imkan sağlayan büyük havuz, III. Selim devrinde 1797-1800 yılında tamamlandı. Tersanedeki bütün işler kaptan paşanın nezaretinde ve tersane emini tarafından yürütülüyor, yapılan harcamalar tersane emini tarafından bir muhasebe defterine kaydediliyordu. Tersane eminliği 1804 yılında kaldırıldı. Yerine Umurı Bahriye Nezareti kurulmuştu.⁹⁹ Küçük Hüseyin Paşa’nın Bab-ı Aliye takdim ettiği 1797 tarihli lahiyada gemi, inşa ve seyrü sefer sınıflarına ayrılmış olarak sadece deniz mühendisliğine hasredilen tersane mühendishanesinin nizamına ve Osmanlı Devletindeki modern askeri eğitimin kısa tarihçesine yer vermiştir. Lahiya hakkında Sultan III. Selim’in “*pek güzeldir, takrir mucibince tanzim olunsun*” ifadeli hatt-ı hümayunu sadır olmuştur. Lahiya göre; Avrupa devletlerinde gemilerin ve geometri kaidelerine uygun olarak yapılması, bunların savaş ve barışta kullanımında büyük kolaylıklar sağladığı ve Osmanlı devleti içinde gemi inşası her şeyden önemli olduğuna göre Fransa’dan getirilen Le Brun adlı mimar-mühendis, Avrupa usulüne uygun olarak gemi inşa fenninde ve donanma işlerinde bilgili

⁹⁶ Emin Yakıt, “Bahriye Mektebi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 4., s. 509.

⁹⁷ Mustafa Kaçar, “Tersane Hendesehanesinden Bahriye Mektebine Mühendishane-i Bahr-i Hümayun”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi*, C. IX. S. 2, 2008, s. 53,59,60.

⁹⁸ Kaçar, “Tersane Hendesehanesinden Bahriye...”, s. 59-60.

⁹⁹ İdris Bostan, “Tersane-i Amire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.40, s. 515.

olduğundan adı geçen Mühendishanede ders vermesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca tersanede gemi inşa fenniyle ilgili kitapları tercüme etmek ve burada ilgili bütün bilimlerin usulüne göre öğretilmesini sağlamak üzere mühendis Le Brun'nun görüşü istenmiştir.¹⁰⁰ Mühendisler donanmada kullanılmak üzere yeni seyir aletleri ve donanımlar imal etmiş, gemi yapımında çalışan diğer mühendis ve mimar modeller ve ölçüler göndererek katkılarda bulunmuştur. Gemilerin denize indirilmesi tekniklerini tanıtarak, birçok geminin inşasında bulunmuştur. Bunlar: Arslan-ı Bahri Kalyonu, Selimiye Kalyonu, Selabetnuma Korveti, Tavus-ı Bahri ve Bedr-i Zafer Fırkateynleridir. Ayrıca mühendis Antoin ile beraber inşa ettiği Cengaver, Şuca-i Bahi, Saika-bad ve Ateşfeşan korvetlerini inşa etmiştir.¹⁰¹ Mühendishane-i Bahr-i Hümayun Selim döneminde genişletilmişti. Hasköy'de açılan Mühendishane-i Berri Hümayunla birleştirilmişti. Her iki okulun talebeleri birçok dersleri aynı hocadan görmüşlerdi. Bahriye talebeleri haftada iki gün Mühendishane-i Berr-i Hümayuna giderek haftada iki gün ders görürlerdi. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa bu okullarda esas maksadın kaybolduğunu göreyek padişaha bir takrir verdi. Okulda yeni bir ıslahat Kara ve Deniz Mühendishanesini ayırmak istemiştir. İki mühendishanenin ayılmasını III. Selime arz etti.¹⁰² Fransa'dan Lafitte-Clave ve Monnier gibi mühendisler takviye edildi. Bunların aslında kara mühendisleri olup hizmete alınmaları bu sahadaki boşluğun doldurulması amacını taşımaktaydı. Böylece 1795'te açılacak Mühendishane-i Berri Hümayun'un da ilk adımları atılmış oluyordu. 1795'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun'un kurulmasıyla birlikte ikiye ayrıldı.¹⁰³ Mühendishane-i Bahri Hümayunda Dersler 4 ana grup halinde tanzim edildi. Bunlar; Harita, coğrafya, seyr-i sefain, istihkam ve kıla hendesesi.¹⁰⁴ Nizam-ı Cedid devrinin sona ermesiyle başlayan yeni dönemde okulun tamamen ihmal edildiği görülmektedir. “mühendis lazım değildir.” diyerek Mühendishane-i Berri Hümayuna bazı hocaların işten çıkarıldığı görülmektedir. Mühendishane-i Bahri Hümayun hocaları zor günler geçirmekteydiler. Ümitsiz ve geçim sıkıntısı yaşayan hoca ve talebeler vazifelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu duruma son verilmesi ve eğitimin eski düzenine getirilmesi, Koca Hüsrev Paşa'nın ikinci kaptan-ı deryalığı esnasında kaleme aldığı 1824 tarihli bir raporda açıkça dile getirilmiştir. ¹⁰⁵ III. Selim döneminin diğer kaptanpaşaları ise şunlardır: Mehmet Kadri Paşa, Bostancıbaşı Hafız İsmail

¹⁰⁰ Kaçar, “Tersane Hendesehanesinden Bahriye...”, s. 60.

¹⁰¹ Oran, “Osmanlıdan Cumhuriyete Bir...”, s. 41.

¹⁰² Alaaddin Avcı, *Türkiyede Askeri Yüksek Okullar*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1963, s. 6.

¹⁰³ Bostan, “Tersane-i ...”, s. 515.

¹⁰⁴ Kemal Beydilli, “Mühendishane-i Bahri Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31., s.514.

¹⁰⁵ Beydilli, “Mühendishane-i Bahri...”s.514.

Paşa, Bostancıbaşı Hacı Mehmet Paşa, Hacı Salih Paşa, Zaferenbolulu Seyit Ali Paşa, Seyit Abdurrah Ramiz Paşadır. Mehmet Kadri Paşa vezaret rütbesiyle kaptan paşa olmuştur. Sofyada Halil Ağa isminde bir nalbandın oğludur. Azlinden sonra Hanya muhafızlığına tayin edilmiştir. Hafız İsmail Paşa ise “Zer-nişanlı=Altın-nişanlı” isminde bir hasekinin oğludur. İsmail Paşa 46-47 yaşlarında kaptan-ı derya olmuştur. Sadaretinden sonra Konya Karamanda ölmüştür. Bostancıbaşı vezaret payesiyle kaptan paşa olan Bostancıbaşı Hacı Mehmet Paşa İzmirlidir. Hotin muhafızlığına tayin edilsede gitmek istemediği için Bursaya gönderilmiştir. Hacı Salih Paşa Emiri Ahurluktan vezaret payesiyle kaptan-ı derya olmuştur. Safranbolulu Mustafa Ağanın oğlu ve sadrazam Safranbolulu İzzet Mehmet Paşanın kız kardeşinin yeğenidir. Azlinden sonra muhtelif valiliklerde bulunmuştur.¹⁰⁶ III. Selim askeri ve eğitim safhasında çok gayret sarf etmişti. Ancak yeterli derecede muvaffak olmuş değildi. İslahat ve okul nizamlarının daha düzenlenmesi gerekirdi. Fakat Napolyonun Mısır işgali ıslahatçı padişahı Mısır meselesi ile uğraşmaya mahkum etmişti. Bundan dolayı Selim okullarda istediği başarıyı yakalayamadı. Küçük Hüseyin Paşa Mısırdan döndükten sonra öldü.¹⁰⁷

5. Sonuç

Sonuç olarak Osmanlı Devleti ilk kurulduğu yıllarda kara beyliği iken bir dünya gücü devleti olmanın yolunun denizlerden geçtiğinin bilincindeydi. Bu amaçla sahil ve sahil çevrelerine yakın yerler fethedilmişti. Zamanla büyüyen Osmanlı donanması XVI. Yüzyılda dünyanın en güçlü denizci devletlerinden biri olsa da yine aynı yüzyılın sonlarında denizcilik alanında duraklamaya başlamıştı. Bu amaçla çeşitli padişahlar ıslahat hareketlerine girişse dahi ıslahatlar planlı, programlı ve sistematik bir devlet politikası haline gelememişti. Bu ıslahatlar ancak III. Selim döneminde bir devlet politikası halini almıştı. III. Selim bu alanda çok gayretler sarf etmiş, ilk olarak da Küçük Hüseyin Paşayı Kaptan-ı Deryalığa getirmişti. Küçük Hüseyin Paşa donanmaya yeni nizam ve usul getirmiş, daha birçok yeniliğe imza atmıştı. Ancak “Nizam-ı Cedid” devrin sona ermesiyle denizcilik yine ihmal edilmiş, bazı aksamalar görülmüştür. Nitekim daha sonraki yüzyıllarda da denizcilik alanında çeşitli ıslahatlar yapıldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

¹⁰⁶ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1961, s. 584-585.

¹⁰⁷ A. Avcı, “Türkiye’de Askeri Yüksek...”, s. 6.

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2

(Eylül 2022)

Albayrak, Vesile, “III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliğinin XVIII. Yüzyıl Divan Şiirine Yansımaları”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 19, 2020.

Arslan, Sinem, *Osmanlı Dönemi Denizci Kıyafetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

Aslantaş, Selim, “Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 6, S. 21, 2009.

Aslantaş, Selim, “Sırp İsyanlarına Giden Yol”, Hacettepe Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2005.

Avcı, Alaaddin, *Türkiyede Askeri Yüksek Okullar*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1963.

Aydın, Yusuf Alperen, *Osmanlı Denizciliği (1700-1770)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Başar, Fahamettin, “Evrenosoğullar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.11.

Berkes, Niyazi, *Türkiyede Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.

Beydilli, Kemal, “III. Selim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C.36.

Beydilli, Kemal, “Mühendishane-i Bahri Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31.

Beydilli, Kemal, *Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010.

Beyhan, Mehmet Ali, “Islahatlar ve Buhranlar Literatürü: III. Selim ve II. Mahmud Dönemi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 2003.

Bostan, İdris, “Kapudan Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24.

Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

Bostan, İdris, “Kemal Reis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25.

Bostan, İdris, “Tersane-i Amire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.40.

Bostan, İdris, *17. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Küre Yayınları, İstanbul 2018.

Bostan, İdris, *Osmanlı Denizcilik Tarihi*, AUZEF Yayınları, İstanbul 2010.

Bostan, İdris, “Kadırgada Kalyona XVII. Yüzyılın Yarisında Osmanlı Gemi Teknolojisinin Değişimi”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C. XXIV. 2004.

Cansannav, Sabri, “Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Yeniden Yapılandırılması: Limni Adasının Statüsü”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, (Edl.: Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş ve M. Ziya Köse), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

Danişmend, İsmail Hami, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1961.

Düzcü, Levent, “Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları (1876-1922)”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 3, S. 5, 2009.

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2
(Eylül 2022)

Fidannaz, Püryani, *1574 Tunus Seferi Organizasyonu*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

Fidannaz, Püryani, “İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Osmanlı Denizciliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 50, 2017.

Gencer, Ali İhsan, “Bahriye Nezaret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.4.

Gencer, Ali İhsan, *Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Günçe, Şuheda, *III. Selim Dönemi Ulema-Siyaset İlişkisi*, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2019.

Gündüz, Tufan, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017.

Hayta, Nejdet ve Ünal, Uğur, *Osmanlı Devletinde Demokratikleşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, Gazi Kitabevi, 2017.

İlgürel, Mücteba, “Osmanlıda Denizciliğin İlk Devirleri”, *Belleten*, C.65, S. 243, 2001.

İnan, Suna ve Kıracı, İpek, *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri Gemiler, Efsaneler, Denizciler*, Pera Müzesi Yayınlar, İstanbul 2009.

Kaçar, Mustafa, “Tersane Hendesehanesinden Bahriye Mektebine Mühendishane-i Bahr-i Hümayun”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi*, C. IX. S. 2, 2008.

Karakaya, Oğuz, “Sultan III. Selimin 18. Yüzyıl Osmanlı Türk Müziği Teorisine ve Nota Yazım Biçiminin Gelişimine Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2011.

Karaöz, Nalan, *III. Selim Dönemi Donanmada Yapılan Merasimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Kılıç, Ayşegül, “Evrenos Bey’in Kökeni Hakkında Tartışmalar ve Yeni Bir Değerlendirme”, *Belleten*, C. 75, S. 274, 2011.

Köprülü, Mehmet Fuad, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981.

Lewis, Bernand, *Modern Türkiyenin Doğuşu*, (Çev.: Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2021.

Mandacı, Filiz, *III. Selim Osmanlı Maliyesinde İslahat Hareketleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2007.

Oran, Erdoğan, *Osmanlıdan Cumhuriyet’e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekaleti*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012.

Özdemir, Şenay, *Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Özdemir, Ünal, “Tarihte Türk Denizcilik Faaliyetleri ve Günümüz Limanlarının Gelişim Sürecine Etkisinin İncelenmesi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, 2015, s. 421-441.

BENĞİ
DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERĞİSİ

Bengi World Journal Of Yoruk-Turkmen Studies

Yıl: 5, Sayı: 2
(Eylül 2022)

Öztürk, Nejdete, Korsanlık Esirlerin Fidyeye Karşılığı Serbest Bırakılması ve Ticaret, 1. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 27-28 Mayıs 2011, Bodrum, Turgutreis Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 2013, ss. 80-94.

Pamir, Aybars, “Kaptan Paşa ve Hukuki Statüsü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004.

Satır, Burhan, *Kabakçı Mustafa İsyanı ve Yenileşme Hareketlerine Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.

Şimşek, Ali Rıza, *Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan İslahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.

Taş, Mehmet, “18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptanpaşalık”, *SSS Dergisi*, C. 5, S. 33.

Tuna, Turgay, “Türk Denizcilik Tarihinin Efsane İsmi Barbaros Hayreddin Paşa”, *Skylife Dergisi*, 2001.

Turan, Hilal, “III. Selim’den Tanzimat’a Osmanlı Devletinde Yeniden Yapılanma Hareketleri”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2019.

Uslubaş, Tolga ve Keskin, Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Alfabetik Osmanlı Tarihi*, Venedik Yayınları, İstanbul 2016.

Uygun, Süleyman, “Sırp İsyanı ve Hurşit Ahmet Paşa”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 17, 2011.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kaf Kitap Kafe Yayınları, Denizli 2021.

Ünlü, Ertan, “Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşanın Gelirleri ve Giderleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 40, S. 69, 2021.

Yakıtallı, Emin, “Bahriye Mektebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4.

Yaramış, Ahmet, “Bahriye Teşkilatında Akim Kalan Bir İslahat Teşebbüsü 1827 Tarihli Tersane-i Amire Kanunnamesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIV. , S. 2, 2012.

<https://www.ehlisunnetbuyukleri.com>